

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Анотація

В аналітичній записці визначено проблеми розвитку та обґрунтовано заходи удосконалення інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій західних регіонів України.

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Недостатній рівень сформованості інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій західних регіонів України проявляється у надмірній бюджетно-управлінській централізації, нерозвиненості інститутів громадянського суспільства, відсутності чіткого розмежування земель загальнодержавної та комунальної власності, диспропорціях просторово-регіонального розвитку, монофункціональності господарських комплексів на сільських територіях, деградації людського капіталу та інертності сільського населення, незавершеності процесів інвентаризації та кадастрової оцінки земель, нераціональності природокористування, незадовільності інституційно-психологічного базису в сільській місцевості, низькій спроможності наявних інституцій. Це знижує ефективність державної регіональної політики, перешкоджає процесам реалізації природно-ресурсного потенціалу, нарощення обсягів аграрного виробництва, інвестиційно-інноваційної діяльності на сільських територіях, зростання зайнятості сільських мешканців та рівня якості їх життя, адаптації України до інституційних вимог і стандартів ЄС в частині розвитку сільських територій. Тому посилюється доцільність розробки заходів з покращення інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій.

Інституційне забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій західних регіонів України характеризується такими недоліками:

1. Неповнота та непослідовність законодавчої бази у сфері регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій.

Неврегульованими залишаються питання законодавчого базису соціально-економічного розвитку сільських територій. Низка розроблених нормативно-правових актів так і не були прийняті, серед яких, зокрема проект Закону України “Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості”¹ та проект Закону України “Про упорядкування сільської поселенської мережі”². На законодавчому рівні досі чітко не визначено поняття “сільська територія”. Несформованість законодавства ускладнює реалізацію прикладних засад державної політики соціально-економічного розвитку сільських територій, створює протиріччя на державному і регіональному рівнях управління, стримує процес розмежування земель державної та комунальної власності, перешкоджає визначенню чітких меж територій, що підпадають під юрисдикцію сільських рад, знижує ефективність діяльності органів місцевого самоврядування, ускладнює процес формування спроможних

¹ Проект Закону України “Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D24247%26pf35401%3D69261&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=OOs8Vc7vAoGhPbuDgZgI&ved=0CBMQFjAA&usg=AFQjCNHjiNV43mumzF1X_yqm_p_Jqfw2g.

² Проект Закону України “Про упорядкування сільської поселенської мережі”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D34368%26pf35401%3D159405&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=nuw8VfzkIoe5OKurgfAL&ved=0CBMQFjAA&usg=AFQjCNHpzYPtmLuDMYBXF9sHksnS_v9Trw.

територіальних громад, призводить до переважання ролі неформальних інститутів над формальними. Вирішення проблем активізації соціально-економічного розвитку сільських територій є недостатньо пріоритетним у вітчизняному законодавстві та позиціонується, здебільшого, як другорядна ціль в контексті забезпечення розвитку сільського господарства. Вітчизняний законодавчий базис потребує наближення до підходів, вимог і засад Спільної Аграрної Політики (САП) країн Європейського Союзу, інституційна основа якої орієнтована на забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Довідково. У законодавчих документах стратегічними пріоритетами САП ЄС на період 2014-2020 років визначено: **розширення програм підтримки сільського розвитку, диверсифікації доходів у сільській місцевості за рахунок кооперації, поліпшення якості аграрної продукції та її маркетингу, дотримання базових стандартів захисту навколишнього середовища й утримання тварин, навчання новим технологіям, допомога молодим фермерам; перехід до політики “горизонтальної модуляції”, що передбачає збільшення бюджету на сільський розвиток і розширення екологічно безпечної діяльності за рахунок перерозподілу частини прямих платежів; виділення цільових субсидій на розвиток депресивних зон** для підтримки життєвості регіонів, які характеризуються менш вигідними економічними і соціальними умовами для розвитку сільськогосподарського виробництва або обмеження його на користь збереження навколишнього середовища; **перехід до політики “перехресної відповідальності”,** за якою запроваджується залежність виплати субсидій від дотримання базових екологічних вимог щодо стану сільськогосподарських угідь; **екологічно доцільне заліснення та консервація сільськогосподарських угідь** залуження сільськогосподарських угідь, збереження сільських ландшафтів, пейзажів, зелених насаджень, заболочених ділянок, канал, лісопосадок, флори і фауни³.

2. Недостатня інституційна спроможність та низька ефективність програмних документів соціально-економічного розвитку сільських територій.

Дієвість програмних документів соціально-економічного розвитку сільських територій обмежується їх декларативним характером. Як правило, в них не визначено інструментів та засобів досягнення пріоритетних цілей, відсутні чіткі механізми фінансування реалізації запропонованих заходів, несформовані алгоритми виконання програмних положень. Нераціональним є процес розробки державних і регіональних програм розвитку сільських територій передусім в аспекті організації громадських слухань та обговорень, залучення досвіду неурядових організацій та науково-дослідних аграрних установ, врахування думки представників органів місцевого самоврядування та сільських територіальних громад. Відсутні дієві механізми тактико-оперативного коригування виконання програм соціально-економічного розвитку сільських територій.

Довідково. У відповідності до затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року⁴ були розроблені регіональні програмні документи, серед яких Програма розвитку сільських територій Львівської області на період до 2015 року, Комплексна програма перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках та на період до 2015 року, Стратегія розвитку сільських територій Чернівецької області 2011-2015 роки, ін.

За результатами аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року встановлено, що з прийнятих 140 законодавчих і нормативно-правових актів більшість розроблено на другому етапі реалізації Програми, що не сприяло виконанню у 2008–2011 роках її заходів у визначених на цей період обсягах.

³ Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-the-main-priorities-of-the-common-agricultural-policy-cap-of-the-eu.html>.

⁴ Постанова КМУ № 1158 від 19 вересня 2007 року Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.

Програма всупереч вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 107 “Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм” не містила розподілу обсягів фінансування її заходів на 2011-2015 роки та не визначала на цей період результативних показників. Визначені Програмою до розроблення і прийняття акти законодавства на першому етапі її виконання (2008-2009 роки) не прийняті. При цьому законодавчі та нормативно-правові акти, які прийняті на другому етапі виконання Програми (2010-2011 роки), недосконалі та не узгоджуються між собою, що негативно позначилося на її результативності. За період виконання I і II етапів Програми у соціальній сфері села (2008–2011 роки) з державного бюджету на ці заходи було спрямовано 40,4 млрд грн, що становить лише 68,2 % від прогнозного на цей період обсягу (59,2 млрд грн). Програмою за цим напрямом у 2008-2011 рр. передбачалося виконання 17 заходів з прогнозним обсягом фінансування 11,0 млрд грн, у тому числі кошти державного бюджету – 8,6 млрд грн. Фактично виконувалося 11 заходів, на які використано 1589,3 млн грн, або 14,1 % від прогнозного обсягу, з них кошти державного бюджету – 1505,3 млн грн⁵.

3. Нерозвиненість і занедбаність об’єктів соціально-економічної інфраструктури сільських територій.

Розвиток сільських територій характеризується відсутністю належного дорожньо-транспортного сполучення, достатньої кількості об’єктів ринкової, фінансової, підприємницької, інноваційної, соціальної, побутової, комунікаційної та культурної інфраструктури. Її несформованість перешкоджає розвитку підприємницької діяльності, створенню міжгосподарських кластерів, налагодженню транскордонного співробітництва та поглиблює периферійний характер розвитку сільських територій. Сільське населення позбавлено можливості отримання якісних соціальних, побутових, освітніх, медичних і культурних послуг, які переважно надаються в містах і районних центрах. Низька функціональна спроможність інфраструктури сільських територій обмежує масштаби розвитку їх інституційного забезпечення, що проявляється у його дисбалансах, недосконалості та невідповідності сучасним вимогам і потребам, зростанні частки трансакційних витрат у діяльності суб’єктів господарювання; непоширеності практики співпраці громадських і неурядових організацій з органами місцевого самоврядування.

***Довідково.** Периферійний характер розвитку сільських територій, зумовлений відсутністю належної інфраструктури, робить їх непривабливими для проживання та призводить до зменшення чисельності сільських населених пунктів. Так, у 2014 р. порівняно з 1991 р. кількість сільських населених пунктів скоротилася у Волинській області на 9 од., Закарпатській – 14 од., Івано-Франківській – 5 од., Львівській – 21 од., Рівненській – 2 од., Тернопільській – 35 од.⁶.*

4. Ресурсно-функціональна обмеженість органів місцевого самоврядування та низька інституційна спроможність територіальних громад на сільських територіях.

Відсутнє чітке розмежування між повноваженнями місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування (відповідно до законодавства 76 повноважень є дублюючими), що перешкоджає побудові ефективного механізму контролю за їх виконанням. Реалізація делегованих повноважень органами місцевого самоврядування ускладнюється надмірною адміністративно-управлінською та бюджетною централізацією, що зумовлює дотаційність бюджетів сільських рад, посилює інерційний характер прийняття управлінських рішень, обмежує потенціал соціально-економічного розвитку сільських територій, перешкоджає налагодженню ефективного державно-приватного партнерства.

⁵ Про результати аудиту виконання заходів державної цільової Програми розвитку українського села на період до 2015 року: Бюлетень за матеріалами Звіту про результати аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року / Відповідальні за випуск: Шулєжко М. Я., Шах Г. А. – Київ: Рахункова палата України, 2013. – 31 с.

⁶ Демографічний паспорт території. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile1_c_files/pasport1.htm?73.

Розбалансованість системи адміністративно-територіального управління перешкоджає формуванню спроможних сільських територіальних громад, що ускладнює участь сільських жителів у програмуванні сільського розвитку, стримує вирішення господарсько-побутових проблем, посилює інертну поведінку сільських жителів, формує ризики виникнення невідповідності пріоритетів діяльності органів місцевого самоврядування інтересам територіальних громад.

Довідково. У Львівській області 21 сільський населений пункт не має населення, але не знятий з обліку. Відносно спроможним є лише самоврядування міст обласного значення, оскільки воно базується на достатній фінансовій, інфраструктурній та кадровій ресурсних основах. Відтак, із 710 місцевих рад лише 72 є самодостатніми, а з них лише 46 сільських рад. У 2012 році 618 сільських та селищних рад отримали дотацію в обсязі 179,4 млн. грн., у 2013 році – 615 рад (186,3 млн. грн.), у 2014 році – 613 рад (179,6 млн. грн.). Із 633 сільських рад Львівської області понад 3 тис. населення мають лише 65 рад; більше 1 тис. населення – 437 рад; менше 1 тис. населення – 131 рада. Кількість сільських рад, у підпорядкуванні яких знаходиться 1 населений пункт – 186 од.; 2 населені пункти – 150 од.; більше 3 населених пунктів – 297 од.⁷.

За останні 10 років кількість сільських рад в Україні зросла на 1052 од., у той час, як чисельність сільського населення зменшилась більш, ніж на 1,6 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів скоротилася на 456 од. У Львівській області, попри зменшення за роки незалежності України чисельності сільського населення на 109,3 тис. осіб, кількість сільських рад зросла на 150 од. до 633 од.⁸.

5. Деструктивний вплив інституційно-психологічних чинників на соціально-економічний розвиток сільських територій.

Депресивний характер розвитку сільських територій, відсутність робочих місць і монофункціональність сільської економіки зумовлює міграцію сільських жителів до міських поселень у пошуках роботи та деградації людського капіталу в сільській місцевості. Такі тенденції посилюють дію дестабілізуючих впливів інституційно-психологічних чинників на соціально-економічний розвиток сільських територій, передусім, в аспекті перешкоджанню процесів формування інститутів українського села, громадянського суспільства, освіти, культури, сім'ї та місцевого лідерства. Деформація інституційно-психологічних стимулів і пасивність сільського населення посилюються в умовах їх низького рівня довіри до представників місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Це ускладнює процеси утвердження осіб, здатних до самоорганізації та реалізації громадських і підприємницьких ініціатив, формування зацікавленості серед жителів у вирішенні актуальних господарських, побутових та культурних проблем сільських територій, на яких вони проживають, нівелюють стимули до залучення коштів трудових мігрантів у сільську економіку, поглиблюють соціально-економічні диспропорції культурного розвитку західних регіонів, стримують становлення ефективного господаря на сільських територіях та їх структурну перебудову.

6. Відсутність ефективно діючих інституцій становлення та розвитку інтеграційних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності.

Недостатньо задіяним резервом нарощення потенціалу соціально-економічного розвитку сільських територій західного регіону України є обмеженість практик створення кооперативних горизонтально-вертикальних систем із замкнутим циклом виробництва сільськогосподарської продукції та надання сервісно-обслуговуючих послуг. Це поглиблює дефіцит ресурсної та матеріально-технічної бази суб'єктів підприємництва, обмежує масштаби їх господарської діяльності, перешкоджає формуванню аграрних кластерів та аграрно-індустріальних парків із залученням до співпраці суб'єктів господарювання, що

⁷ На Львівщині виявили 21 безлюдне село. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inlviv.in.ua/lviv/nalvivshhini-viyavili-21-bezlyudne-selo>.

⁸ На Львівщині розпочали реформу місцевого самоврядування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loda.gov.ua/news?id=16199>.

розташовані на суміжних сільських територіях, у тому числі сусідніх держав. Нерозвиненість інтеграційних відносин блокує синергійний ефект соціально-економічного розвитку сільських територій, першочергово, в розрізі таких складових, як створення нових робочих місць, налагодження співпраці суб'єктів підприємництва, органів місцевого самоврядування та представників сільських територіальних громад, розбудова бізнесової інфраструктури, стимулювання місцевого ринку, реалізація соціально-економічних проектів.

Непоширеність кооперативного руху значною мірою зумовлена низьким рівнем інституційно-інформаційного забезпечення та популяризації його переваг, що зумовлено нерозвиненістю мережі інформаційно-дорадчих служб у західних областях України, недостатньо активною роботою вже існуючих, а також нижчим рівнем надання їх послуг на сільських територіях, порівняно з містами. Помилковими є підходи до розвитку мережі дорадчих служб, що, переважно, відбувається без врахування думки представників бізнесу та сільських територіальних громад або ж здійснюється в межах реалізації міжнародних грантових проектів в інтересах інвестора. Актуалізація розвитку мережі інституцій інформаційно-дорадчого спрямування посилюється в умовах доцільності формування механізмів стимулювання процесу трансформації особистих селянських господарств (далі ОСГ) у фермерські господарства та малі сільськогосподарські підприємства. Зарубіжний довід розвитку сільськогосподарського дорадництва наведено в додатку 1.

***Довідково.** Кількість домогосподарств, членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням “для ведення особистого селянського господарства” станом на 1 січня 2015 року на сільських територіях західних областей України була такою: у Волинській області – 152,6 тис. од., Закарпатській – 229,0 тис. од., Івано-Франківській – 259,7 тис. од., Львівській – 283,1 тис. од., Рівненській – 179,7 тис. од., Тернопільській – 186,2 тис. од., Чернівецькій – 176,3 тис. од.⁹*

На фоні такого значного потенціалу для розвитку інтеграційних відносин між власниками ОСГ на сільських територіях, абсолютно непоширеною є практика створення кооперативів. Так, станом на 1 січня 2014 року у західних регіонах України налічувалась така кількість зареєстрованих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (у тому числі діючих): у Волинській області – 37 од. (18 од.), Закарпатській – 13 од. (6 од.), Івано-Франківській – 94 од. (86 од.), Львівській – 52 од. (22 од.), Рівненській – 40 од. (26 од.), Тернопільській – 20 од. (3 од.), Чернівецькій – 26 од. (16 од.)¹⁰.

За даними Реєстру сільськогосподарських дорадчих служб Міністерства аграрної політики та продовольства України їх чисельність становить 74 од., з них лише 21 од. зареєстровано у західних областях, а саме у: Волинській – одна, Закарпатській – 3 од., Івано-Франківській – 2 од., Львівській – 3 од., Рівненській – 2 од., Тернопільській – 2 од., Чернівецькій – 8 од.¹¹.

7. Нерозвиненість мережі агенцій регіонального розвитку.

На сільських територіях західних регіонів України недостатньо ефективною є діяльність агенцій регіонального розвитку. Здебільшого вона обмежується реалізацією незначної кількості пілотних проектів, організацією та проведенням протокольних заходів, а саме: циклів семінарів-тренінгів, нарад, профільних круглих столів, виготовленням і розповсюдженням тематичних буклетів і брошур, розробкою декларативних програмних документів тощо. Окремі агенції створювали лише під отримання спеціальних грантів, а потім фактично припиняли діяльність. Такі заходи не можуть суттєво вплинути на вирішення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій. Існуюча мережа таких

⁹ Особисті селянські господарства в Україні станом на 1 січня 2015 року. – Державна служба статистики України. – Експрес випуск № 72/0/06.3 вн-15 від 19.03.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁰ Особливості кооперативного руху у незалежній Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/12155514/ОСОБЛИВОСТІ_КООПЕРАТИВНОГО_РУХУ_У_НЕЗАЛЕЖНІЙ_УКРАЇН_I.

¹¹ Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/3512>

агенцій є недостатньо розгалуженою, у більшості регіонів відсутні їх представництва та філії. На низькому рівні є поінформованість сільських жителів стосовно діяльності агенцій регіонального розвитку, їх проектів та можливості отримання конкретних переваг соціально-економічного розвитку сільських територій від налагодження ефективної співпраці з цими інституціями. Відсутня системна інформаційна політика популяризації діяльності регіональних агенцій місцевого розвитку як з боку органів місцевого самоврядування, так і з боку самих агенцій. Існує високий рівень недовіри та перестороги з боку сільського населення щодо діяльності таких інститутів. Це не дає змоги використовувати на повну потужність потенціал мережі вже існуючих агенцій регіонального розвитку та стримує процес розширення їх мережі.

З огляду на визначені проблеми, стратегічними пріоритетами державної політики покращення інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій західних регіонів України мають стати:

1. Удосконалення інституційно-правового забезпечення розвитку сільських територій, наближення його до вимог і стандартів країн ЄС, підвищення ефективності реалізації положень програмних документів стимулювання їх соціально-економічного розвитку.

2. Розробка механізмів модернізації інфраструктурного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій, покращення їх дорожньо-транспортної доступності та розбудова інформаційно-комунікаційного сполучення.

3. Підвищення ресурсно-функціональної спроможності органів місцевого самоврядування та створення сприятливого середовища для розвитку інституту територіальних громад на сільських територіях.

4. Формування позитивного інституційно-психологічного базису соціально-економічного розвитку сільських територій, підвищення привабливості та популяризація проживання в сільській місцевості.

5. Покращення бізнес-середовища формування та розвитку інтегрованих підприємницьких структур, створення міжрегіональних аграрно-індустріальних кластерів та реалізації соціально-економічних проектів на сільських територіях.

З метою досягнення зазначених пріоритетів та покращення інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій західних регіонів України доцільно реалізувати такі заходи:

1. Верховній Раді України необхідно:

– розробити та прийняти Закон України “Про стимулювання соціально-економічного розвитку сільських територій”, у якому закріпити поняття “сільська територія”, ідентифікувати чіткі інструменти та засоби поетапного системного подолання депресивного розвитку сільських територій, запровадити принципи відповідального управління, а також диференційовані підходи до розвитку сільських територій на різних географічних територіях держави, визначити стратегічні напрями забезпечення раціонального використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій та розробити дієві механізми вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку;

– забезпечити наближення вітчизняного законодавства у сфері розвитку АПК та сільських територій до вимог і положень САП країн ЄС, першочергово в частині переорієнтації на формування механізмів досягнення сталого розвитку сільських територій, їх структурної перебудови, збереження у первинному вигляді природних ландшафтів, етнічних культурних звичаїв і традицій притаманній конкретній сільській місцевості, гарантування екологічної безпеки розвитку природних екосистем, перегляду існуючих підходів надання дотацій та виплат субсидій шляхом переходу від прямої підтримки виробників сільськогосподарської продукції до фінансування проектів стимулювання сільського розвитку.

2. Кабінету Міністрів України потрібно забезпечити підвищення ресурсно-функціональної спроможності органів місцевого самоврядування в процесі системного реформування місцевого самоврядування з урахуванням думки громад, територіальних

особливостей розміщення та інфраструктурного потенціалу сільських територій, що передбачає надання самостійності місцевим бюджетам засобами бюджетної децентралізації, усунення дублюючих повноважень шляхом їх перерозподілу між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади, формування територіальних громад, їх залучення до розробки та прийняття управлінських рішень, прояву громадських ініціатив на засадах імплементації ЗУ “Про добровільне об’єднання територіальних громад” та роз’яснення серед населення його положень, запровадження громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню адміністративних та соціальних послуг на сільських територіях.

3. Обласним державним адміністраціям необхідно:

– започаткувати практику програмування соціально-економічного розвитку сільських територій шляхом ідентифікації чітких механізмів і джерел фінансування реалізації проєктованих цілей (у тому числі й за кошти міжнародних грантів), забезпечити процес розробки програмних документів на засадах принципу “знизу-вверх”, що передбачає першочергове врахування ініціативи та думки представників сільських територіальних громад, інституцій громадянського суспільства та бізнес-середовища, органів місцевого самоврядування та науково-дослідних установ, подолання декларативного характеру програмних документів на засадах розробки алгоритму та організаційно-економічної підтримки їх виконання на мікро-, мезо- та макрорівнях управління сільським розвитком, створення ефективної системи моніторингу процесу реалізації програмних положень і формалізації механізмів тактико-оперативної нейтралізації причин, що зумовили відхилення індикаторів соціально-економічного розвитку сільських територій від планових значень;

– реалізувати заходи із модернізації об’єктів ринкової, фінансово-бізнесової, соціально-побутової, дорожньо-транспортної, інформаційно-комунікаційної та культурної інфраструктури сільських територій на засадах використання механізмів державно-приватного партнерства фінансування інфраструктурних проєктів, у тому числі за рахунок посилення соціальної відповідальності агрохолдингових підприємницьких структур через обов’язковість їх юридичної реєстрації за місцем ведення господарської діяльності, збільшення в структурі їх грошових відрахувань частки до місцевих бюджетів сільських рад, підвищення розміру мінімально гарантованої державою орендної плати за користування земельними паями, формування механізмів відшкодування понесених інфраструктурних втрат внаслідок ведення господарської діяльності та використання важкої сільськогосподарської техніки на сільських територіях;

– ініціювати співпрацю з громадськими та неурядовими організаціями щодо реалізації комплексу заходів, спрямованих на формування сприятливого інституційно-психологічного базису соціально-економічного розвитку сільських територій та подолання деструктивних впливів девіантної поведінки сільських жителів, шляхом зменшення частки переважання ролі неформальних інститутів над формальними у процесі прийняття управлінських рішень, побудови організаційно-психологічних механізмів стимулювання сільської молоді до проживання в селі та її залучення до вирішення господарсько-побутових проблем, подолання інертності мислення сільського населення, пошуку лідерів та формування у них почуття відповідальності за розвиток села, відродження і збереження культурних звичаїв і традицій, притаманних конкретній сільській території, організації святкувань “Дня села”, запровадження практики періодичного проведення етнофестивалів, конференцій, виставок, ярмарків, посилення ролі інститутів школи та церкви у формуванні усталених норм поведінки та виховання сільської молоді;

– стимулювати розбудову мережі та підвищення ефективності вже існуючих сільськогосподарських дорадчих служб на засадах покращення якості надання інформаційних послуг місцевому населенню щодо започаткування власного бізнесу, диверсифікації господарської діяльності на сільських територіях, реалізації інвестиційних проєктів та інноваційних програм, створення кооперативних структур горизонтально-вертикального типу, налагодження транскордонного співробітництва на прикордонних сільських територіях, підвищення участі наукових працівників вищих навчальних аграрних

закладів та мережі установ Національної академії аграрних наук України у забезпеченні інформаційно-управлінської підтримки реалізації проектів соціально-економічного розвитку.

Виконавці:

Васильців Т. Г., д.е.н.; Бойко В. В., к.е.н.

Додаток 1

Зарубіжний досвід функціонування та розвитку сільськогосподарського дорадництва¹²

У Данії сільськогосподарські дорадчі служби функціонують при асоціаціях фермерів на основі кооперативного принципу. Надання послуг складається з двох рівнів: національний центр обслуговує локальні центри, які, своєю чергою, обслуговують фермерів. Система дорадництва лише 10% свого бюджету покриває зі сторони державних субсидій. Організація послуг є неприбутковою: рівень їх вартості врівноважений, відповідно до собівартості. Система дорадництва у Данії охоплює близько 80 % ринку дорадчих послуг і передбачає надання бухгалтерських консультацій та ведення рахунків, аналіз ґрунтів, планування полів, добрив та захисту рослин, облік надоїв молока, аналіз фуражу, планування кормів, розробку комп'ютерних програм.

У Великобританії система інформаційно-консультаційного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників побудована на засадах державно-приватного партнерства: Державна служба сільськогосподарських консультацій та наукових досліджень (ANDA) об'єднує Британський інститут консультантів по сільському господарстві (BIAC) та Королівський інститут привілейованих експертів, у свою чергу, приватну консультаційну службу складають, як великі багатофункціональні компанії, так і вузькоспеціалізовані. У приватному секторі агробізнесу консультаційною діяльністю надають близько 70 тис. осіб. Дослідницька робота фінансується як державою, так і з фондів корпорацій виробників. На замовлення уряду надаються безкоштовні консультації для фермерів за такими напрямками, як контроль за забрудненням у фермерських господарствах, охорона природи, оптимальне застосування органічних і мінеральних добрив з метою збереження джерел питної води.

Дорадча служба в Канаді є складовою департаменту регіональних аграрних послуг та об'єднує 4 регіональні та 39 районних відділень. Як правило, штат районного відділення дорадчої служби складається із спеціаліста-дорадника загального профілю, спеціаліста з питань аграрної економіки та офіс-менеджера. На цьому рівні спеціалісти дорадчої служби надають послуги виробникам та їхнім родинам, підвищуючи знання та навички з аграрного менеджменту, маркетингу, інноваційних технологій та напрямів диверсифікації діяльності. Пріоритетними є надання консультацій родинам фермерів стосовно покращення умов господарювання, планування діяльності та розвитку лідерства у сільських громадах.

У Республіці Польща функціонує Центр сільськогосподарського дорадництва в Брвінові, що має філії в Кракові, Познані і Радомі. Його діяльність охоплює всю територію держави і напряму підпорядковується профільному міністру. Серед основних завдань Центру – підвищення рівня конкурентоспроможності господарств і професійності фермерів, що досягається шляхом підготовки дорадників у сфері сталого розвитку сільських територій; розвитку і підтримки центральної інформаційної системи дорадчих послуг; організації навчання, демонстрацій, семінарів, конференцій та інших заходів щодо розвитку сільського господарства та сільських територій.

Дорадчі служби в США функціонують при університетах та фінансуються з таких джерел: 25 % бюджету забезпечує департамент сільського господарства США, 40 % – уряд штату, 35 % – уряд округу. На федеральному рівні розробляють стратегічні плани з пріоритетних програм діяльності дорадництва. Департамент сільського господарства укладає контракт з університетом штату, відповідно до якого виділяються кошти для забезпечення функціонування дорадчої служби. Своєю чергою, університети організовують діяльність викладачів стосовно надання консультаційних послуг.

¹² Сільськогосподарське дорадництво у світі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dorada.org.ua/na-dopomogu-doradniku/silskogospodarske-doradnitstvo-u-sviti.html>.